

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Մտեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

ՎԵՐԱՇԵՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ ԹԻՒ 10

No. 10

CHRISTIAN PRINCIPLES
TO A NEW WORLD ORDER

3328

ՔՐԻՍՏՈՆԵԱԿԱՆ ՍԿԶԻՈՒՆՔՆԵՐ
ԱՇԽԱՐՀԻ ՆՈՐ ԻՐԱՆԱԿԱՐԳԻ ՄԸ ԷԱԿԱՆ

ԳՐԵՑ

ՈՒ. Հ. Փ. ՖՈՆՍ

Կ. ՊՈԼԻՍ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Յ. ՄԱՅՔԷՈՍԵԱՆ

1921

28

Ֆ-78

28
Ֆ-78

ՔՐԻՍՏՈՆԵԱԿԱՆ ՍԿԶՐՈՒՆՔՆԵՐ
ԱՇԽԱՐՀԻ ՆՈՐ ԻՐԱՒԱԿԱՐԳԻ ՄԸ ԷԱԿԱՆ

ԳՐԵՑ

ՈՒ. Ն. Փ. ՖՈՆՍ

Հրատարակութիւն Ամերիկեան Գործ Ընկերութեան

Կ. ՊՈԼԻՍ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Ց. ՄԱՏՔԷՈՍԵԱՆ

1921

2010

В 2001

ՎԵՐԱՇԻՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՏԵՆԱՇԱՐԻ ԱՌԹԻԻ

արիին շինող Ձեռք, որ Նախախնամութեան ամենագոր Ձեռքն իսկ է, անսկզբ-նական դարերէ ի վեր գործած է եւ պիտի գործէ յաւիտեան: Հակառակ աշխարհս ու ազգերն յեղաշրջող, վերիվայրող փոփոխութիւններու՝ նոյն այս շինող Ձեռք, երբեմն երեւութապէս դանդաղ, երբեմն անհասկնալիօրէն բարդ, բայց տեւականապէս կ'իրագործէ Անհուն Միսքին Մեծ Ծրագիրը:

Վերջացող համաշխարհային ահաւոր պատերազմը, որմէ անցաւ աշխարհս՝ իբրեւ կրակէ, իր սահմուկեցուցիչ ու անբացատրելի յեղաշրջումներուն մէջն իսկ, կը հաւատանք թէ, մասն էր այն Մեծ Ծրագիրին: Այս մեծ աղէտին պատճառաւ աշխարհիս մեջ յառաջ եկան մեծ աւերներ, զորոնք վերաշինելու համար գերագոյն ճիգեր բափելու շրջան մըն է որ կը բացուի մեր առջեւ: Մեծ է ճիւղական ու ճնշեսական կորուստն ու աւերը. բայց մարդիկ սկսած են անմիջապէս խորհիլ անոնց վե-

53509. ահ

39244.67

բաշխութեան ու դարմանումին համար: Բայց մեծագոյն կորուսք, զոր աշխարհ ըրաւ այս մեծ աղէտին առթիւ, ոչ նիւթականն էր, ոչ ալ սնեստականը: Բարոյական ու հոգեւոր աշխարհի կորուսներն ու աւերները ինքեան անչափելի ու մեծապէս աւաղելի են: Շատ հոգիներ մահացան, շատ նկարագիրներ քայքայուեցան, շատ բարոյականներ խաբարեցան, շատ հաւատքներ խախտեցան ու Բարիին շինող Ձեռքին սխալելի շատ մը ձեռակերտներ փնայան առ յաւիտէս:

Բայց հիմա ժամ է գործելու ամեն անոնց, որոնք Յաւիտեական Միակ Բարիին, ամենաբարին Աստուծոյ, բարձրացնող զօրութեամբ գօտեպնդուած՝ պիտի սկսին վերաշինութեան սուրբ գործին՝ հոգիներու աշխարհին մէջ: Վերջին դժբախտ փորձառութեամբ ա՛յլ աւելի գիտակցեցանք թէ շատ դիւրին է քանդելը, նոյն ասեմ արդէն գիտեցինք թէ շատ ու շատ դժուար էր շինելն ու մանաւանդ վերաշինելը: Բայց այդ պատճառ մը չէ որ չվերսկսինք շինութեան նուիրական գործին, որուն կամաւոր ու համոզուած գործիչները ըլլալ բարձր առանձնաւորութեամբն են իւրաքանչիւր Քրիստոնեայի:

Հետեւաբար, մենք եւս, հոգեւին գիտակից այդ սուրբ գործին կենսական կարեւորութեան ու անյեղատուելի պահանջին՝ բարոյական եւ հոգեւոր վերաշինութեան սասարած ըլլալու միակ բաղձանքով կը հրահարակենք ներկայ *Վերաշինութեան Մասենաշարք*, որ՝ կը յուսանք թէ՛ Աստուծոյ Սբ. Հոգիին շնորհովը անկործանելի վերաշինութիւն յառաջ պիտի բերէ ընթերցողներու հոգիներուն մէջ:

ՔՐԻՍՏՈՆԵԱԿԱՆ ՍԿԶԲՈՒՆՔՆԵՐ

ԱՇԽԱՐՀԻ ՆՈՐ ԻՐԱՒԱԿԱՐԳԻ ՄԸ ԷՍԿԱՆ

Համաշխարհային պատերազմը մեծ լուսաւորում մը եղաւ: Եւ լուսաւորումը արեւածագի նման տատիճանական չեղաւ, այլ կուրացնող փայլատալումի մը նման, երբ վաղուց հետէ ծածուկ մնացած բաներ յանկարծ կ'երեւին իրենց ամբողջ մերկութեամբ: Փայփայուած կարգ մը գաղափարներ այդ հրդեհումին մէջ մակերեսային երեւցան եւ անհետացան: Կարգ մը գաղափարներ ալ խորարմատ ու մնայուն հանդիսացան մարդուն հոգիին նման:

Շատ խտիրներ զօր տարիներէ հետէ դրած էինք՝ չնջուեցան: Յարձակողական եւ սպառնալուծական պատերազմի խտիրն այլեւս գոյութիւն չունի, եթէ ընդունինք սա նոր հայեացքը թէ մեր աղքատ պաշտպանելու միակ կերպն է յարձակման պատրաստ գտնուիլ: Ամերիկա անկարելի գտաւ երկար ժամանակ յարգել պատերազմիկ երկրի եւ չէղձը երկրի տարբերութիւնը: Պատերազմիկի եւ ոչ-պատերազմիկի տարբերութիւնը կ'անհետանայ, երբ ամբողջ ժողովուրդ մը պատերազմիկ կը դիմէ: Պատերազմական արգելեալ ապրանքի եւ օրինաւոր ապրանքի տարբերութիւնը կ'անհետի, երբ արմտիք ու միտ եւ բամբակ ու իւղ ռազմանիւթ կը դառնան:

Սակայն կայ տարբերութիւն մը որ լուսեղէն տառերով գրուած է երկնից հաստատութեան վրայ, տարբերութիւն մը՝ որ խոր քանդակուած է մարդկային ազգի խղճին մէջ։ Այն է կեանքի հանդէպ հեթանոսական ու Քրիստոնէական կեցուածքի, արարչապետելու կամքի և օգնելու կամքի յաւիտենական տարբերութիւնը։ Մեր կարծիքով, միշտ նպաստաւոր է յոռեգոյնը գիտնալ և յոռեգոյնը տեսնել գործնականին մէջ։ Արդ տեսանք մենք. տեսանք յոռեգոյնը զոր երբեք տեսաւ կամ երազեց աշխարհ, անգլխութիւնը գիտականապէս գործադրուած, իշխելու ցանկութիւնը պատմութեամբ և փիլիսոփայութեամբ ամրապնդուած, կողոպտելու և սպաննելու կամքը մարդկային յառաջդիմութեան դիմակն հագած, անողոք պատերազմը նոր Մեսիայի մը կերպարանն առած։ Յառաջդիմութեան այդ հայեացքին դէմ աշխարհի ընդվզումը պատերազմին բարոյական մեծ շահն եղաւ։ Հեթանոսական այդ հայեացքը երբեք այսքան բացարձակօրէն տրամաբանական եղած չէր առաջ իր լեզուով, այսքան անգուսպ իր գործողութեամբ, այսքան պաշտպանուած ու փառաւորուած՝ պատմութեան ու գիտութեան ձեռամբ։ Մարդիկ միշտ այսպիսի տեսութիւններ ունեցած են, բայց ամօթխածութեամբ և չքմնդանքով։ Մտքիավէլլի նոյնքան անկարեկիր էր, բայց կը խրատէր խոհեմութեամբ ծածկել նպատակը։ Անգղիա պարտաւոր է ներում խնդրել անցեալ դարերու պատկանող շատ բաներու համար։ Բայց երբ «Նենգամիտն Ալպիոն» կոչուեցաւ, պատճառը սա էր՝ գլխաւորապէս որ, եթէ իր արարքն անիրաւ էր, իր յայտնի գաղափարականը տակաւին

կը պաշտպանուէր։ Սակայն Գերման վարիչները ծաղրեցին իրականն ու դադափարականը միանգամայն։

Աշխարհի հանդէպ՝ Գերմանիոյ զիրքը բացատրուեցաւ Մաքսիմիլիան Հարտընի սա ամփոփ յայտարարութեամբ. «Մեր Գերման տնտեսականութիւնը չ'իյնամարդիանար երկարատե խաղաղութեամբ—մեր ոյժը նոր օրէնք մը պիտի ստեղծէ Եւրոպայի մէջ»։ Հարիւր վարիչէ վկայութիւն բերելով ոչինչ կը շահինք, բայց եթէ հեթանոսական այս գաղափարին ընդլայնումը թէ ոյժն օրէնք կ'ստեղծէ։ Փառք Աստուծոյ որ բաներն այսքան պարզուեցան։ Տեսանք մենք անպատասխանատու վեհապետութիւնը և տեսանք թէ ի՞նչ կ'ընէ մարդկութեան։ Տեսանք գաղանի դիւանագիտութիւնը իր լաւագոյն վիճակին մէջ, որ իր յոռեգոյն վիճակն է։ Տեսանք թէ աշխարհ ո՛ւր կը հասնի, երբ կենսաբանութիւնը բարոյագիտութեան տեղ կ'անցնի, երբ կեանքի պայքարը մարդկային ընկերութեան տիպար վիճակ կ'ընդունուի, երբ փոխանակ «Ին մարդը հանելու» մարդիկ անտառի օրէնքը կ'ընդունին իբրեւ օրէնք ազգաց։ Տեսանք թէ զօրութեան հռչակաւոր հաւասարակշռութիւնը նոյնքան անօգուտ է որքան հաւասարակշռութիւնն արագ դարձող հողի մը որ վերջապէս կ'իյնայ։ Տեսանք թէ ի՞նչ կ'ըլլան քաղաքները, ազգերն ու արքայական տուները, երբ կարեկցութիւնը կ'արհամարհուի իբրեւ տկարութիւն և արդարութիւնն արգելք կը համարուի զարգացման, երբ վրիժառուութեան օրէնքը յաղթանակ կը տանի եղբայրութեան օրէնքին վրայ։ Աշխարհ տեսաւ ազգային

զարգացման հեթանոսական այս մեծ հայեացքը տապալած, փշրուած ու Փղշտական Դագոնի մարմնին պէս Աստուծոյ տապանակին առջև մնացած:

Բայց մենք որ այդ հայեացքը մերժող ու դատապարտող Քրիստոնեայ ազգերու կը պատկանինք՝ հաստատած ենք ցարդ աշխարհի իրաւակարգի յատուկ Քրիստոնէական հայեացք մը: Մենք որ Գերմանական իրաւամբ կը դատապարտենք իբրեւ ճիւղաւոր հայեացք՝ սրբաւայել ընթացք ունինք միջազգային մեր յարաբերութիւններուն մէջ: Այո, Քրիստոնէական բաւական հետեւողական բարոյագիտութիւն մը ունինք անհատներու համար: Սանձած ենք մեծ ընկերութիւնները և պարտաւորած ենք յարգել իրենց ընկերային պարտականութիւնը: Ակսած ենք չափով մը քրիստոնէացնել ճարտարարուեստը, առեւտուրը և քաղաքացիական կեանքը: ԶԱստուած կը ճանչնանք ազգային կեանքին, ազգային ամէն տօներու, յայտարարութիւններու և օրէնսդիր մարմիններու մէջ: Բայց երբ միջազգային կեանքի դաշտը մտնենք, զարհուրելի երկու իրողութիւն կը գտնենք: Մին սա է թէ ուէ պատճառով սկսող ամէն պատերազմ կատարելապէս օրինաւոր է միջազգային օրէնքով: Միւսն է թէ ուէ պայքարի առջև ազգի մը կողմէ պահուած չէզոքութիւնը բարոյական է ամբողջովին:

Սղգերու այն օրէնքին համաձայն, որ մշակուած ու ընդունուած է արդի քաղաքակիրթ երկիրներու մէջ, ազգային վեհապետութիւնը կը նշանակէ իրաւունք ուէ ժամանակ ժողովրդի մը դէմ պատերազմ մղելու և, ո՛րքան ալ առանց ուէ գրգիռի ըլլայ յարձակումը, եթէ պարտուպատշաճ ձեւա-

կերպութիւններն յարգուին, միջազգային օրէնքը չկրնար ազգ մը պախարակել ուրիշի մը դէմ պատերազմելուն համար: Քրիստոնէական այս քսանետորդ դարուն մէջ պատերազմը կատարելապէս օրինաւոր է և միջազգային օրէնքը կ'ընդունի և կը հաստատէ ամէն ազգի ուէ պատճառով պատերազմելու իրաւունքը:

Ոչ նուազ զարհուրելի է միւս իրողութիւնը: Փոքր պետութեան մը վրայ յարձակման մը ժամանակ, ո՛րքան ալ եղեռնական ըլլայ այդ, դրացի ուէ պետութիւն կատարելապէս իր իրաւունքին մէջ է, եթէ չէզոք մնայ: Եթէ դրացի պետութիւնը պատերազմին մասնակցելու մէջ չահ մը չտեսնէ, կրնայ հանդարտօրէն իր աչքը գոցել միջազգային եղեռնին դէմ, կրնայ ժպտագին ըսել թէ «պատերազմը երեք հազար մղոն հեռու է», և կրնայ խօսքով, գործով ու խորհրդով չէզոք մնալ որոշել թէ այսպիսի չէզոքութիւն մը կրնայ ինքնին ոճիր ըլլալ աշխարհի կարգ-կանոնին դէմ՝ երբեք չանցաւ միջազգային օրէնքի մեր դրութեան հիմնադիրներուն միտքէն: Թէ ամէն պատերազմ օրինաւոր է և ամէն չէզոքութիւն միջազգայնօրէն բարոյական, ահա ապշեցուցիչ կացութիւն մը Եւրոպական հրդեհին լուսով ի յայտ եկած: Եթէ այս կացութիւնը չփոխենք, Քրիստոնեայ ժողովուրդ չենք, ոչ իսկ հեռաւոր և յառաջդիմասէր մարդիկ: Մենք որ Քրիստոնէական սկզբունքներ դրած ենք ընտանիքի, դպրոցի և եկեղեցիի ետին և կը ջնանք անոնցմով տոգորել աշխատութեան և դրամագլխի յարաբերութիւնները, կա՛մ ձեռնարկելու ենք զանոնք աշխարհի իրաւակարգին մէջ գրել, կա՛մ խոստովա-

նելու ենք Քրիստոնէական կրօնի վերջնական և չափաչափ պարտութիւնը :

Ի՞նչ են Քրիստոնէական այն սկզբունքները որ դեռ պիտի գրուին ազգերու ընկերութեան համար : Կրնա՞նք բանաւոր ու Քրիստոնէական հիմ մը գտնել միջազգային ընկերութեան համար : Միջազգային մրցակցութիւն , կասկածանք և թշնամութիւն հիմնուած են կենսաբանութեան , ազգագրութեան , աշխարհագրութեան և համաշխարհային զարգացման կարծեցեալ իրողութիւններու վրայ : Քրիստոնէայ ընկերութեան կը մաղթեմ ես իմացական հիմեր գէթ նոյնքան ամուր ու խորին որքան ուժի իմաստասիրութեան կողմէ դրուածները : Քրիստոնէական սկզբունքները որոնց պէտք ունինք՝ եղբայրական սիրոյ յորդորներ չեն , այլ անջնջելի ու յաւիտենական կարգ մը ճշմարտութիւններ :

1. Առաջինը սա է թէ մենք իրարու անդամներ ենք : Մենք , անհատներ , ընկերակցութիւններ , պաշտօնապէս ճանչցուած մարմիններ , թաղապետութիւններ , ազգեր , իրարու անդամներ ենք հասարակաց կեանքի մը մասնակից ըլլալու տեական կապով միացած : Անդամակցութեան զգացումը կրնայ ներկայ կամ բացակայ ըլլալ , իրողութիւնը կը փոխուի : «Եթէ ոտքը ըսէ , մարմինէն չեմ , ոչ թէ տնով այն մարմինէն չէ :» Եթէ ապահովագրական ընկերութիւնն ըսէ , ես ընկերային կարգէն չեմ , միթէ այն կարգէն դ՞ուրս կ'իյնայ : Եթէ Աւստրիա կամ Սպանիա ըսէ , ես պատասխանատու չեմ աշխարհի ունէ ընկերութեան , միթէ պատասխանատու չըլլար :

Եթէ իրօք իրարու անդամներ ենք , յարգանքի

դգացում պիտի ունենանք անսմանութեան հանդէպ : Իրողութիւնը թէ մարդ մը Անգղիական սերունդէ է , ուրիշ մը Իրլանտական , թէ մէկը կը խօսի Սաքսոն և ուրիշ մը Լատին լեզուով՝ թշնամութեան պատճառ պիտի չըլլայ , այլ՝ փոխադարձ դարգացման միջոց : Արեւելքի և Արեւմուտքի տարբերութիւնները քաղաքակրթութեան թանկագին հարստութիւններէն են : Եթէ մեզմէ մէկը Չինու մէջ ապրած և Չինական միջավայրի ենթարկուած ըլլար , անտարակոյս էջին վրայ վերէն վար պիտի գրէր և պիտի յամառէր ձիու վրայ աջ կողմէն հեծնել : Ֆրանսերէն լեզուն , որ Ամերիկացիներու այլանդակ կը թուի , իր պայծառութեամբ և ճշգրտութեամբ Անգլիերէնէն աւելի կը յարմարի ղեւտնագիտական բանակցութիւններու : Այսպիսի իրողութիւններու ի տես կ'ուզենք մենք ոչ միայն թոյլատու ոգի , այլ և յարգանք : Ուրիշներու կարծիքներուն և լեզուի ու կեանքի ձևերուն հանդէպ թոյլատու ըլլալը Քրիստոնէական դիրք չէ : Այդ կ'ենթադրէ ստորակարգեալի մը այլանդակութիւնները քննադատելու իրաւունքէն հրաժարող մեծի մը զիջումը : Թոյլատուութիւնն անտանելի է ինքզինք յարգող մարդուն կամ ազգին համար : Կեանքի Քրիստոնէական հայեացքը ոչ միայն կը թոյլատրէ , այլ և կը պահանջէ տարբերութիւնները : Հնդիկ բանաստեղծ Թակոր կը տեսնէ զայս , երբ կ'ըսէ , «Յարգեցէք տարբերութիւնները , եթէ կ'ուզէք միութիւն գտնել . ջախջախեցէք զանոնք և ահա կը բազմապատկէք միայն :»

Փոխադարձ յարգանքի հիման վրայ փոխադարձ պատասխանատուութիւն կը կանգնենք : Օտարազ-

գին, որու օտարութիւնն իսկ թանկագին բան մը ունի և մեր մասնականութեան լրացուցիչն ու ամբողջացումն է, վերջապէս մեզի հետ միացած է կղզիներու նման որ զիրար անշատող ծովուն տակ իրարու կը միանան: Սակայն մեր մեծագոյն դժուարութիւնը հակոտնեաներու հետ չէ, ոչ իսկ լատին ժողովուրդներու հետ, այլ մեր արեւակից Անգղիացի եղբայրներուն՝ զորս սխալ կը հասկնանք ճիշտ սա պատճառով որ անոնց այնքան նման ենք: Կ'սպասենք որ անհեթեթ ըլլան Չինացիները, որոնք «անկարգութեան երկրի մը մէջ» կ'ապրին: Բայց այն մարդը, որ տարօրինակ կերպով կը գործածէ մեր մայրենի լեզուն և որու շեշտն ու առոգանութիւնը լոկն քննադատութիւն են մերինին, որու շարժումը քն արհամարհալից և հետեւապէս գրգռիչ կերպով տարբեր են, կը խորտէ մեզ, ինչպէս երկու ձայներ որ իրարու շատ մօտ են երաժշտական ձայնաշարին վրայ՝ ամէնէն խժալուր աններդաշնակութիւնը կը պատճառեն: «Բու ընկերդ սիրես» խորին փիլիսոփայութիւն ունի իր ետին, վասն զի եթէ կրնաք ճշմարտապէս սիրել ձեր ընկերը, կըրնաք ուրիշ ուէ մարդ սիրել աշխարհի մէջ:

Բայց այս յարգանքը միթէ չընշանակեր պարզապէս մարդոց եղբայրութեան հին վարդապետութիւնը: Այո, և ոչ: Ոչ, եթէ եղբայրութեամբ իմացութի ջերմ ու վեհանձնական զգացում մը, որ վաղը կրնայ անհետիլ՝ աւելի նախնական ու զօրեղ բնագոյն մը չէզոքացուելով: Այո, եթէ տեական իրողութեան մը յստակ հասկացողութիւնն իմացութի: Եղբայրութիւնն զգացում չէ, իմացական հասկացողութիւն է: Սէրը յոյզ կամ յուզում չէ էականա-

պէս. ըմբռնում է, ըմբռնում ուրիշ անձնաւորութեան մը մակերեսին տակ կամ ուրիշ ժողովրդի մը օտարոտի տարազին ու լեզուին ետին դանուող արժէքներու: Չենք կրնար ամէն մարդէ ախորժիլ, բայց կրնանք և պարտիմք սիրել ամէնը, այսինքն տեսնել ու գնահատել անոնց արժէքը և իբրև թանկագին ստացուած պահել զայն: Աշխարհի իրաւակարգին տակ զետեղել սա հաստատ ըմբռնումը թէ բոլոր ազգերն իրարու անդամներ են, պետութիւններու յարաբերութիւնները քրիստոնէացնելու առաջին քայլն է:

2. Երկրորդ Քրիստոնէական սկզբունքը սա է թէ անհաւասարութիւնը չհագործման առիթ չնշանակեր, այլ՝ ծառայութեան պատահութիւն: Նոր Կտակարանի վարդապետութեան խորը կը գտնուի մարդոց տեական անհաւասարութիւններուն ճանաչումը: Ամերիկայի անկախութեան անմահ Յայտարարութեան սա նախադասութիւնը թէ ամէն մարդիկ ազատ ու հաւասար կը ծնին՝ երբեք Նազովրեցիին վարդապետութենէն չհանուեցաւ և չարձագանգուի Պօղոս առաքեալէ, սուրբ Օգոստինոսէ և Մարտիրոս Լուտերէ: Եթէ կը նշանակէ թէ ամէն մարդիկ հաւասար ըլլալու են քաղաքական իրաւունքի և տնտեսական պատահութեան կողմէ, չքեղօրէն ճշմարիտ է: Իսկ եթէ կը նշանակէ թէ մարդիկ հաւասար են տաղանդով, ընդունակութեամբ և զարգացմամբ, բոլորովին հակառակ է մարդկութեան վերաբերեալ Քրիստոնէական ամբողջ գաղափարականին: Եղբայրութեան վարդապետութիւնն հակառակը կ'ենթադրէ — եղբայրները երբեք համանման չեն: Ընկերային ակումբ կը հիմնուի նոյնութեան սկզբ-

բունքին վրայ: Անդամները կ'ընտրուին ճաշակներու, կարողութիւններու և տնտեսական գիրքի նոյնութեան պատճառով: Բայց ընտանիք կը կազմուի աննմանութեան սկզբունքով: Անդամներէն ոմանք ծեր են, ոմանք երիտասարդ, ոմանք յաղթամարմին աշխատողներ, ոմանք սո օրորոցի մէջ խայտացող սիրահրեշտակներ: Սակայն այս սոյն անհաւասարութեան շնորհիւ ամբողջ ընտանիքն իրար կը կապուի փոխադարձ ծառայութեան համար: Եթէ երբեք մարդկային ընկերութիւնը մէկ ընտանիք ըլլայ և Հազարամեան գայ, զօրութեան, կարողութեան և զարգացման նոյնքան անհաւասարութիւններ պիտի ըլլան որքան կը տեսնենք այսօր: Մարդոց տարբերութիւններն անգիտանալով մարդը բարձրացնելու ամէն փորձ՝ ձախողութեան դատապարտուած է:

Բայց ինչպէս Մաքուլի ըսաւ, ունէ քաղաքակրթութեան փորձն է իր գիրքը տկարին ու փոքրին հանդէպ: Ազգերն յաւիտեան անհատներու նման անհաւասար պիտի ըլլան զարգացումով, ծաւալով ու ընդունակութեամբ: Աշխարհի մէջ այսօր վաթսունեութ պիտուրթիւն կայ, իւրաքանչիւրն իր անկախութեամբ: Կա՞յ մէկը որ կարծէ թէ ազգերու ընկերակցութեան մէջ այս վաթսունեութն ալ հաւասար կարողութիւն ունին քուէարկութեան: Կրնա՞ն երբեք այս վաթսունեութն հաւասար ըլլալ: Կրնա՞յ Սիպերիա երբեք առաջնորդի դերը պահանջել, որ Բրիտանիոյ կը պատկանի իրաւամբ: Բայց Բրիտանիոյ մեծութիւնը պարտականութեան մեծութիւն է մանաւանդ: Եթէ ճնշելու, խաբելու, կողոպտելու և խարդախելու համար գործածէ իր

զօրութիւնը, մարդկային ազգին թշնամի կ'ըլլայ: Եթէ փոքր տէրութիւններու ծառայելու համար գործածէ իր զօրութիւնը, և մարդոց իրաւունքները պաշտպանէ իր նաւատորմով, այն ժամանակ կը փութացնէ իրագործումը Շէյքսպիրի սա ազնիւ մարգարէութեան. «Անոր շուրջ գտնուողներն իրմէ պիտի սորվին պատուի կատարեալ շաւիղները, և անոնցմով պիտի փնտռեն իրենց մեծութիւնը, ոչ թէ սերունով կամ սերունդով»:

Գաղութներու շահագործումը, պարտեալին կողոպտումով յաղթականին հարստացումը, բարեխառն գօտիին փղոսկր, ձգախէժ և համեմներ հայթայթելու համար ալրեցեալ գօտիներուն նուաճումը, ունէ երկրի մէջ ափիոնի վաճառումը — անաւասիկ ոճիրներ, որոնց ծանրութիւնը ճշտիւ չհասկնալով տկարներուն վրասով, ալ զօրաւոր ազգին հարստութեամբ, զօրութեամբ ու գիտութեամբ, որոնք կը կազմեն անոր պարտականութիւնն հանդէպ աշխարհի տկարներուն:

3. Երբորդ սկզբունքը սա է թէ ապահովութիւնն էապէս կախեալ է բարոյական ոյժէ, վասն զի բարոյական ոյժը վերջ ի վերջոյ կը յաղթէ միշտ ֆիզիքական ուժին: «Ոչինչ կը կարգադրուի երբեք, մինչև որ ուղիղ չկարգադրուի»: Ոչինչ այնքան կը խանգարէ աշխարհի կարգն ու կանոնը որքան միջազգային աւաղակութիւնը: Այդ աւաղակութիւնն անէծք է կորսնցնողին ալ, յափշտակողին ալ: Ալգաս-Լոուէնի բաց վէճը յիսուն տարի իրագիտական դաս մը եղաւ աշխարհի:

Գիտեմ թէ մարդիկ կ'ըսեն, «Տրամաբանեցէք, ինչպէս կ'ուզէք, իրաւունքի և արդարութեան

վրայ խօսեցէք, ինչպէս կ'ուզէք. վերջապէս խօսքը սուրիններուն պիտի մնայ և այն ազգը պիտի չահի որ ամէնէն աւելի սուրն ունի:» Ոչ մէկ յայտարարութիւն կրնայ տակէ աւելի անհիմն ըլլալ: Վերջին հինգ տարիներն հաստատեցին ասոր ստուծիւնը: Այն ազգը որ մարդուած ամենալաւ բանակն ունէր Եւրոպայի մէջ՝ կորսնցուց: Այն ազգը որ ամենալաւ և ամենաճոխ ռազմանիւթն սնէր՝ կորսնցուց, վասն զի իր դէմ ունեցաւ քաղաքակրթութեան բարոյական ոյժը: Բարոյական ոյժը վերջապէս ֆիզիքական օգնութիւն չահեցաւ, բայց ֆիզիքական ուժի վստահող ազգը չկրցաւ բարոյական օգնութիւն ստանալ երկնից տակ գտնուող ուէ ուրիշ ազգէ: «Եռապատիկ է զրահն անոր որու կռիւն արդար է:» Իսկ այն որու կռիւն անիրաւ է՝ վերջ ի վերջոյ պիտի չաղատի աշխարհի բոլոր բանակներով ու նաւատորմերով: Գերմանիա ընդծովեաներ արձակեց ուղեորի յատուկ շոգենաւերու դէմ սա համոզմամբ թէ ֆիզիքական այսօրինակ զէնք մը պիտի կրնայ յաղթանակ բերել, և անվրդով անգիտացաւ բարոյական այն զայրոյթը զոր իր դէմ կը գրգռէր այդ ընթացքով: Գերմանիոյ կողմէ Լուսիքանիայի ընկղմումը Անգլիական նաւատորմին վրայ երկու վեցեակ Տրէտնոթի յաւելման համազօր եղաւ: Անգլիական անպաշտպան քաղաքներու Գերմանական ռմբակոծումը հաւանօրէն միլիոն մը մարդ աւելցուց Անգլիական բանակին վրայ: Ֆիզիքական ոյժը տւական յաղթանակ չչահիր երբեք, ուրիշ խօսք՝ եթէ այդ ոյժն արդար նպատակի մը վաղանցուկ արտայայտութիւնն է: Զօրանալու կամքը անզօր հանդիսացաւ, օգնելու

39244-17

կամքը օգնութիւն կ'ստանայ բովանդակ աշխարհէն:

4. Վերջին Քրիստոնէական սկզբունքը զոր յիշել կ'ուզեմ՝ սիրոյ օրէնքին անխտիր կիրարկումն է: Ոչինչ աւելի չարագուշակ է քաղաքակրթութեան համար քան Քրիստոնէութեան վարդապետութիւնը նպատակէն շեղեցնելու և միջազգային գործերու քննութեան մէջ զայն անգիտատնալու բազմազան հնարմաց ձեռնարկները: Անոնք որ կ'ըսեն թէ Քրիստոսի ուսուցածն անհատներու համար է միայն, անոնք որ կը պղտիկցնեն զայն իբր «կցկուր բարոյագիտութիւն», անոնք որ կը ներկայացնեն զայն իբր արեւելեան չափազանցութիւն, սոսկ կը փորձեն զՔրիստոս մերժել իբրեւ բարոյական առաջնորդ մարդկութեան: Պատերազմին ժամանակ լրջօրէն առաջարկուեցաւ Քրիստոնէական բարոյագիտութեան դադար հռչակել մինչև երջանկադոյն օրերու վերադարձը: Ես ինքս պէտք չունիմ այնպիսի կրօնի մը որ կրնայ կիրարկուիլ միայն պայծառ օրերու մէջ և ոչ երբեք փոթորկի ժամանակ: Չեմ կրնար քարոզել բարոյական օրէնք մը որ փողոցին մէջ կռուող երկու տղոց կը պատշաճի, բայց Ֆրանսայի դաշտերուն մէջ ոգի ի բռին կռուող կամ Վէրսայլի դեսպանախորհուրդին մէջ վիճաբանող երկու ազգերու չպատշաճիր: Յիսուսի վարդապետութիւնը կամ հիմա և հոս կը պատշաճի, կամ ոչ երբեք և ոչ մէկ տեղ կը պատշաճի: Մեզի պէտք չէ ձգողութեան օրէնք մը որ ծովափի խիճերուն կը պատշաճի, բայց չկրնար բացատրել աստղերու շրջանը: Կը մերժենք Քրիստոնէական ուէ բարոյագիտութիւն, որ չկրնար պմէն տեղ կիրարկուիլ և չկրնար միլիոնաւոր քաղաքացիներ նոյնքան ճշմարտապէս առաջնորդել որքան կ'առաջնորդէ հիւղարնակ շինական մը: «Քու ընկերք սիրես», ահա օրէնք մը՝ որ ամենամեծ ժողովրդին վրայ պարտադրիլ ամենամեծ ոյժն ունի և իր ամէնէն բացայայտ կիրարկումը կը գտնէ միջազ-

գային պայքարի ամենամանր տագնապնեւուն մէջ :
 Կրնանք մեր ընկերը սիրել մինչ կը կոտորուի
 անոր հետ : Պատասխանը կը գտնուի ամէն հիւան-
 դանոցի առօրեայ կեանքին և բժշկական արուեստի
 բարոյագիտութեան մէջ : Երբ վիրաբոյժը պաղ
 պողպատը կը մխէ մարդկային սարսուռն մարմնին
 մէջ, կը մխէ՝ կարեկցութեան ու գութի լաւագոյն
 կարելին արտայայտելու համար : Կը կտրէ կը հանէ
 քաղցկեղը, որպէս զի փրկէ մարդկային կեանքը :
 Կտրելու գործողութիւնը գիտութեան ու կարեկցու-
 թեան բարձրագոյն կարելի միութիւնն է, սիրոյ օրէն-
 քին կատարեալ արտայայտութիւնը : Երկու միլիոն
 Ամերիկացիները որ ծովերէն անդին գացին՝ Քրիստո-
 նէութիւնը չլքեցին դժնդակ հարկի մը պատճառով,
 այլ արչաւեցին՝ Յիսուսի խաչն իրենց առաջնորդ-
 ունենալով : Օգնեցին որ Գերմանական հոգիէն
 կտրուի հանուի քաղցկեղային այն վէրքը, որ թու-
 նաւորած էր անոր կեանքը և վտանգած՝ աշխարհի
 կեանքը : Այդ գործն աւարտած ըլլալով պարտիմք
 հիմա ձեռնարկել աշխարհը վերաշինել և ընկերային
 այնպիսի դրութիւն մը հաստատել, ուր այսօրինակ
 փոտեր իրենց երեւման առաջին պահուն իսկ խա-
 փանուին : Պէտք է կանխարգել միջոցներ խորհինք :
 Պատեբազմը բարոյական ուժով շահելէ ետեւ վե-
 րաշինելու ենք աշխարհը բարոյական սկզբունքնե-
 րով : Յուցած ըլլալով թէ Կեսարին ապաւինող
 ազգը կը կործանի, ցուցնելու ենք թէ Նազովրեցիին
 ապաւինող ընկերութիւնն անընդհատ կը բարձրանայ
 խաղաղութեամբ, զօրութեամբ և երջանկութեամբ :
 Աւելի ապահով է Քրիստոնեայ ըլլալ քան հեթա-
 նոս : Ապահովութեան լաւագոյն ընկերակցութիւնը
 մարդկային ծառայութեան ընկերակցութիւնն է :
 Ազգային պաշտպանութեան լաւագոյն ընկերու-
 թիւնը Քրիստոսի միացած ու սրբուած Եկեղեցին է :
 Միակ անառիկ բերդը Աստուծոյ Քաղաքն է :

3328

ՎԵՐԱՇԻՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ

Առդէն իսկ հրատարակուած

	դաճ.
Թիւ 1 ԿՆՈՋ ՄԸ ՀԱՌԱՏՔԸ	25
» 2 ՅՆԾՈՒՄԻ ԵՐԿԻՐԸ	15
» 3 ԵՐՐՈՐԴՈՒԹԻՒՆԸ ՄԱՐԴԿՈՒԹԵԱՆ ՀԻՄ	25
» 4 ՎԱՐԺՈՒԹԻՒՆ ԱՆՄԱՀՈՒԹԵԱՆ	20
» 5 ԱՃՈՒՄ	25
» 6 ԿԵԱՆՔԻ ԴՊՐՈՅԸ	20
» 7 ՔԱՋԱՌՈՂՋՈՒԹԵԱՆ ԱՒԵՏԱՐԱՆԸ	25
» 8 Ո՞Վ Է ՅԻՍՈՒՍ ՔՐԻՍՏՈՍ	15
» 9 ՅԻՍՈՒՍ Ի՞ՆՉ ԿՐՆԱՅ ԸՆՆԷԼ ԶԻՍ	15
» 10 ՔՐԻՍՏՈՆԷԱԿԱՆ ՍԿԶՐՈՒՆՔՆԵՐ	15

Հետզմետէ հրատարակելի

Թիւ 11 ՄԵԾ ԸՆԿԵՐԸ
» 12 ՄԱՐԴՈՒ ՄԸ ՀԱՌԱՏՔԸ

Գին 15 դանեկան